

ההזדבנות שבחוסר ההתחברות על שפירת הלכה ואהבת ה'

שמירת ההלכה קלה כבחמורה הינה אבן היסוד של הזהות הדתית-אורתודוקסית. ניתן לטעון כי בחירה זו נובעת ממניעים סוציולוגיים, לאמור: בשל תכונת הפורמאליות והאובייקטיביות של ההלכה היא מהווה אבן-בוחר נוח ופשוט להבחנה סקטוריאלית בין "בן ברית" למי "שאינו בן ברית". ברם, נראה כי פרשנות כזו לוקה ברדידות, ומפספסת את המימד העמוק יותר של תפקידה המרכזי של ההלכה בהגדרת דתיותו של האדם.

ביחסנו הנפשי אל ההלכה אנו מתחלקים לשלושה טיפוסים, אשר כפרפראזה נכנה אותם כ"אמת" "שלום" ו"דין". היחס הנפשי העומד בראש המעלה, הוא יחס של הזדהות פנימית ("אמת"). במצב זה האדם מקיים את ההלכה מתוך התלהבות, דבקות ואהבת ה'. הוא מנקז את כמיהתו לא-לואים ואת חשקו לעבוד את צורו לתוך המסגרות היצוקות של המעשים ההלכתיים, והוא נמנע מהאסור מתוך רתיעה מוסרית מודעת ומובחנת. הוא מבין ומזדהה עם המערכת ההלכתית כולה, משורשיה הרוחניים העמוקים ועד לפרטיה המדוקדקים.

לעומת מצב נפשי גבוה זה, המהווה מבחינתנו פעמים רבות פסגה של הטיפוס הדתי, ישנם שני מצבים המאפיינים את ה"בינוני". הטיפוס ה"בינוני" הראשון מתייחס אל ההלכה כאל תרבותו המובנת מאליה ("שלום"). ההלכה, אף בתביעותיה הדקדקניות יותר, אינה מהווה עבורו מועקה קיומית – כיוון שהתרגל מקטנות לדרך חיים זו. מבחינת אדם זה הפעילות ההלכתית אינה תובעת מאמץ נפשי ואינה מביאה אותו למתח רוחני – הוא חי אותה באופן טבעי, ובשל כך גם חסר עכבות מחשבתיות, קיומיות או מוסריות.

הטיפוס ה"בינוני" השני הוא המקיים את ההלכה מתוך "קבלת הדין". בנבדל משני הטיפוסים דלעיל, הוא חי בעולם פנימי דיס-הרמוני: יחסו להלכה מצוי לרוב במתח; הוא נע בין הזדהות לכעס ובין התחברות למצוקה; הכרעתו לקיים את ההלכה מגיעה מתוך תסיסה וסכסוך פנימי, ומביאה להכנעה וכיבוש של קולות נפשיים אחרים העולים בו; וכד'.

אנו כציבור מזדהים יותר, כך אני חש, עם הטיפוס השלישי. התרבות שאנו חיים בה וגדלים לתוכה אינה זהה לעולם המסורתי שומר ההלכה – היא מכילה באופן מעורב מרכיבים רבים מעולמות ערכיים שונים וסותרים. נוסף לכך, בחלק רב מהבתים שלנו ההלכה אינה מוצגת כבעלת זכות הווטו העליונה; ואף אם היא בעלת זכות כזו ברמה העקרונית, אין תמיד חתירה לבירור מדוקדק ומקיף של אותו החוק ההלכתי לכל תחומיו. אנו מוצאים את עצמנו מזדהים יותר עם דמות "בעל התשובה", הנכנס לעובי הקורה של יהדותו רק לאחר שהגיע מעולמות מגוונים אחרים, ולאחר שגדל והתרגל לנורמות השונות מהנורמות המסורתיות או ההלכתיות. עבור דמות זו, הכניסה לברית ה' – במשמעות של הכרעה כי התורה וההלכה הן דרך החיים – מהווה מהלך נפשי הנעשה מתוך בחירה עמוקה ומודעת. הלכך, הכרעה זו תעמוד לביקורת שכלית חוזרת ותהיה פתוחה יותר לניקורו של הספק. אף אם מדובר בהכרעה טוטאלית שאין אחריה נסיגה – כמהות הברית, שאינה מותירה מקום לספק ביחס להכרעה הכללית עצמה, עדיין לא נסתם הגולל על הייסורין, ההתחבטות והתחושות האמביוולנטיות שנוולדו ממנה. כל מפגש של האדם עם סעיף הלכה חדש הנוגד את נורמות הקיום הישנות ברמה מעיקה, מוליד התמרמרות פנימית מסוימת; אם סעיף זה גם לא מתקבל על הלב והשכל הישר, התמרמרות זו נעשית לכעס ומרד, ואלה מתייצבים לצד רגשות דתיים של הכנעה והתבטלות, שמביאים כולם יחד לערוב רגשי של אין אונים ותסכול.

פעמים רבות התחושה היא כי הביקורתיות שלנו כלפי ההלכה היא מום, ושהעמדה התמימה, המסורתית, היא הרצויה יותר בפני ה', בשל העובדה שהיא מביאה הן ליותר שמירת הלכה בפועל (בעיקר כתוצאה מחסרון של "בעל התשובה" בהכרת הנורמות ההלכתיות), והן ליתר קלות (בעיקר נפשית ולעיתים גם פרקטית) בשמירת ההלכה. סוגיה זו היא סוגיה עמוקה ומורכבת, אך כיוון שמטרתנו כאן מתמקדת בהתמודדות הקיומית של הטיפוס השלישי, לא נאריך בדיון על התרבות החברתית ה"לכתחילת". בין אם זהו רצון ה' ובין אם לאו, הטיפוס השלישי קיים, והמתח בינינו לבין ההלכה הנו עובדה הקיימת בפועל בחיינו.

שיא המשבר איננו מתרחש כאשר יש הלכה בלתי מורגלת קשה לקיום; עם קושי מסוג זה אנו מצליחים להתמודד, לפעמים יותר ולפעמים פחות. התחושות הקשות ביותר עולות דווקא כשהזיהוי בין רצון ה' לבין ההלכה הפרטנית נראה לנו כאבסורדי עד כדי גיחוך וזילות. כשההלכה מסתעפת עד לפרטי פרטים, או מגיעה למסקנות בלתי-מסתברות (ומעיקות) מתוך לוגיקה מעין-מתמטית, חסרת היגיון עמוק או שכל ישר, קשה לנו לראות בה את דבר ה' המוחלט והעליון. בעיקר נכונים הדברים בנוגע למטלות הקטנוניות יותר – דווקא אלו הן המטלות המקשות עלינו ביותר לתפוס את ההלכה כביטוי של דבר מה נשגב ומלא-חשיבות, אף אם תביעתן המעשית קשה פחות. אנו מרגישים כעוסים על כך שההלכה התפתחה לה בשפתה הפנימית הייחודית, ולא ראתה צורך לקשור את עצמה לעולמות כמו השכל הישר, הנסיבות ההיסטוריות, המחשבה האמונית או המוסר (או שלפחות כך נדמה לפעמים). כאילו לא היה חשוב לה לעמוד בכל הקריטריונים האחרים לרצון ה', אלא רק להיות נאמנת לקצב שלה וללוגיקה המזורה (והמרגיזה) שלה. ולאחר כל זאת, היא באה ומחייבת אותנו בשם דבר ה'!

נראה שהחסם המרכזי שלנו לקבל דקדקנות זו הוא תיאולוגי – קשה לנו לצייר את התביעה הא-לוהית כיורדת עד לפרטים הקטנים והלא מהותיים. התפיסה התיאולוגית הזו משרטטת א-לוהים שעיקר 'תפקידו' הוא בתחום האידיאות, המוסר העליון, בסיסי ההתנהגות וכלליהם, חוויות היסוד של החיים ותוכנם, ובקיצור – רק בהופעות רוח גדולות. כשאנו נתקלים בתביעה קטנונית בשם דבר ה', ומתבקשים לייחס לא-להים 'עניין' במשימות זעירות וחסרות חשיבות מוסרית-כללית כלשהי – אנו נרתעים, ובאיזשהו מובן רואים בכך מימד של הגשמת הא-ל. רתיעה זו מצטרפת כמובן אל הקושי הפשוט לעמוד בתביעה הלכתית זרה וחדשה.

רגשות אלו, אף אם אינן מוצדקות לחלוטין, מעידות על משבר שיש לפותרו. ולכן, לא אשפוט רגשות אלה כאן, כי אין זה המקום לשיפוט זה; תחת זאת אנסה להציג פתרון המקבל כנקודת-מוצא את קיומן של רגשות אלו, ומשתמש דווקא בקושי הנפשי הנובע מהן לצורך העמקת הקשר עם ה'.

מעבר לתשובות הפרטיות, העסוקות כל פעם להגן ולבאר את ההלכה, את ההיגיון הפנימי שלה ואת עומק האמת שבה עד לפרטי-פרטיה, אני חושב שקשה יהיה לנו בלי תשובה קיומית כוללת לכל אותו המתח. השאלה הגדולה, אותה מעלה מצב נפשי זה של תסכול ותהייה, היא השאלה מדוע לשמור הלכה. מדוע להגדיר את עצמנו כמחויבים באופן אבסולוטי לחוק דתי מעין זה, גם כשיש מקומות שאנו חשים וחושבים שהוא איננו מבטא את רצון ה' או בכלל ערך כלשהו? מדוע להכפיף את חיינו, את דתיותנו ואת רצוננו העמוק לעבוד את ה', למסגרתיות הנוקשה והבלתי מסתברת של ההלכה?

לדעתי, אדם שנמנע מקיום הלכות שאינן נראות לו, מתרחק למעשה מההזדמנות הגדולה של יצירת ברית אמיתית עם הקב"ה. הוא אינו מבין נכון את מערכת היחסים שאמורה להיווצר בין האדם לבין א-לוהיו, וממקם אל הא-ל במרוחק מדי מהווית החיים היומיומית. על מנת להמחיש את מהות העניין צריכים אנו ללכת בעקבות נביאינו וחכמינו, ולתפוס את הקשר שבין איש ואישה כדימוי לקשר בינינו לבין הקב"ה.

כשבני זוג מתחתנים, הם מכריעים לכרות ברית הקושרת ביניהם תמיד, בקשר מחייב, הדדי ותובעני. אמנם, מתחתנים כשאוהבים, והלהט הרומנטי הוא הלשד המחיה את הנישואין ומעניק להם את אושרם ואת יסוד העונג שבהם. אלא שמעט כריתת ברית הנישואין בני הזוג אינם בוחרים יותר; הם מחויבים האחד לשני, והם נתבעים לחיות האחד בצד השני – גם כשזה מעיק, גם כשזה לא רומנטי, גם כשהם עייפים או עצבניים, וגם כשלשני יש את ה"שיגעונות" שלו. האדם הבא בברית הוא אדם שהכניס

לעולמו אלמנט-מחייב בעל תוקף עליון, הגובר על רצונו הרגעי. בהתעלות עצמית זו, בחריגה הזו מהבנאליות שקיימת בחיים המכונסים ברצונות האגוצנטריים או החומרניים, האדם קונה משמעות ותוכן לחייו וממלט עצמו מן הריקנות.

חויית נישואין עם הקב"ה אינה עוברת בחוויות עומק או בהתפרצויות רגשיות אקסטטיות בלבד; היא דרך חיים בה אנו צריכים לחיות עם הקב"ה. כל הלכה שולית היא מבחן עמוק במערכת היחסים הזו שלנו עם הקב"ה, ואנו נתבעים גם כשאיננו מרוגשים ומאוהבים, וגם כשאנו מתרגזים מכל העניין. זוהי הדרך היחידה לקיים ברית.

אם מכריעים אנו כי רק החוויה המלאה, ההרואית, העילאית ומרוממת-הנפש היא חוויה הקשורה לנוכחות א-לוהית, אנו גוזרים על עצמנו חיים שבפועל רחוקים יותר מה'. הנפש אינה יכולה להישאר במתיחות ובנשגבות של החוויה הדתית מליאת-הפאר; תכונתה היא לחיות גם רגשות סתמיים יותר, נמוכים יותר, בעלי חיות וצבעוניות דהויות יותר. הדבר דומה לחויית ה'ניצוץ' של ההתאהבות הרומנטית – זה המתעקש כי כל ענייני ההתקשרות הזוגית יעשו רק מתוך התחושה העליונה של אהבה כרשפי אש, לא מאפשר לעצמו זוגיות של העולם הזה, זוגיות המתממשת לאורך כל החיים. לפיכך, יש להכריע כי הדתיות שלנו מושתתת על חויית דיאלוג ועמידה זוגית בפני ה' מכל מצב ומקום שאנו נמצאים – גם מתוך עצלות או דכדוך, גם מתוך אפאטיות וחוסר-הזדהות, גם מתוך מרירות ואפילו מתוך עצבנות ורוגז. מכל מקום שהוא – נעמוד מול ה' ונקיים את בקשותיו, בהכנעה של אהבה. רק בדרך זו זוכים לנוכחות תודעתית של אהבת ה' בחיים.

מי שוויתר על קבלת העול של ההלכה והתיר לעצמו להיות המחליט איזו הלכה היא מרגיזה וטיפשית באופן יוצא דופן עד שהוא אינו מוכן לקיימה, למעשה הוציא את הקב"ה מהמפגש הקרוב, ה"ביתי", איתו. ברגע שמבחינת רגשותיו כביכול יש גבול למה שהקב"ה יכול לדרוש, הוא מפספס את הנישואין האמיתיים איתו. דתיותו מותנית ברגשותיו, והיא אינה זוגיות בוגרת – אין היא "ברית". רק מי שמכריע להאמין בהלכה יכול לזכות בקשר אהבה בוגר, עמוק ומתמשך עם א-לוהים.